

Jasenovac 1941. – 1951.

A. G. Matoš: „Istina je blizanka slobode, i bez velike slobode ne mogu u nas niknuti velike istine.“

Sabirni, radni, zarobljenički i konačno likvidacijski logor Jasenovac, tema je koja u posljednje vrijeme potencirano obilježava, pa stoga dijeli i jednako tako podiže napetosti u hrvatskome društvu. Na toj još uvijek razumljivo aktualnoj problematici, u stvarnosti se sučeljavaju dvije koncepcije pogleda na činjenice, odnosno njihovo razumijevanje, a takve se dakle odnose na determinirane događaje iz novijega dijela hrvatske prošlosti. Pritom jedni zastupaju isključivo dogmatski pristup tome problemu, naspram onih koji teže dodatnom propitivanju, istraživanjima i promociji novih spoznaja o navedenome, što se do danas u Hrvatskoj počesto i pojednostavljeni etiketira u negativnom kontekstu i to navodnim pokušajima nametanja revizije povijesti. Upravo zbog boljega razumijevanja i mogućnosti sveobuhvatnijeg sagledavanja cjeline, ovdje ponajprije moramo ogledno razjasniti dva, premda često suprostavljena, ali u ovome primjeru nadasve isprepletena glavna pojma, dogmatizam i revizija. Tako dogmatizam između ostalog označava i smisao neoborivosti i neprikosnovenosti određenih ideoloških, zapravo kod ovoga slučaja od ranije nametnutih apsolutiziranih partijskih stajališta, za razliku od spomenute revizije koja u logičnom smislu teži utemeljenim preinakama, odnosno argumentiranom traženju korekcije prethodno usvojenih istina. Revizija povijesti ovdje proizlazi kao rezultat znanstvenoga rada, što joj samim time daje pozitivnu konotaciju, pa stoga nikako ne znači da takva u pojmovnom smislu slijedi ono zapravo izvorno određenje revizije pod kojim se podrazumijevalo izražavanje sumnji, zapravo pokušaj korekcije zadanoga marksističkog učenja. Postojano je stajalište kako je narod to kulturniji i pametniji upravo za onoliko koliko cijeni i upotrebljava reviziju, kako u svojem partikularnom tako i skupnom životu. Reviziji se žestoko protivi izražajna strast onih koji žude za vlašću, onih koji iz toga razloga mrze raspravu, kritiku i autokritiku, pa time i svaku dobromanjernu izmjenu misli.

Na tom se tragu problematiku logora Jasenovac, s naglaskom na njegovo postojanje u poslijeratnom razdoblju, dakle nakon dolaska jedinica Jugoslavenske armije, može valjano promatrati samo uz predočenje vjerodostojnih dokaza i jasnih argumenata, te uz očekivanu raspravu i na tom tragu konačno razriješenje postojećih dilema. Za to su potrebne obje prethodno spomenute strane, uz uvjet da se prioritetno odstrani naslijeđeni mentalitet apriornog etiketiranja. O činjenicama poslijeratnog funkcioniranja logora Jasenovac, hrvatsku znanstvenu i širu javnost upoznali su autori Stipo Pilić i Blanka Matković, koji su svoj kategorizirano izvorni znanstveni rad naslova „Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema

svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima“, po prvi puta objavili u Radovima Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 56., od 2014. (rad je zaprimljen u rujnu 2013. godine). Svojim temeljitim znanstvenoistraživačkim radom, oni su nesporno dokazali funkcioniranje sustava zarobljeničkih logora Jasenovac u mirnodopskim okolnostima, čime su u vremenskom i prostornom smislu rasvijetlili dotadašnju ciljano zatamljenu stranu dijela naše prošlosti. Međutim, upravo takav pristup koji je rezultirao novim saznanjima i rezultatima, a sve temeljeno na izvornom arhivskom gradivu, dokumentima i vjerodostojnim svjedočanstvima, izazvao je niz protivljenja i to poglavito onih koji su u proteklom komunističkom totalitarnom razdoblju, ali još i danas u Republici Hrvatskoj, bili i ostali zagovaratelji predočavanja problematiziranih povijesnih događaja po načelu predrasuda s naglašeno različitim pristupom prema zločinačkim postupanjima s jedne strane ustaškoga, i s druge komunističkoga totalitarnog režima. Pritom želim naglasiti kako doista u doktrinarnom smislu, ali jednako tako i u pogledu vremena trajanja kao i razdoblja u kojem dolazi do počinjenja zločinstava postoji očigledna distinkcija dvaju totalitarnih režima, što ih međutim ni u kojem slučaju u konačnici ne abolira od teških zlodjela prepoznatljivih u oblicima masovnih i okrutnih likvidacija pojedinaca i skupina osoba.

Autori svojim radom, podastirući činjenice o poslijeratnom funkcioniranju skupine logora Jasenovac, i time rezultirajućim zločinstvima nastalim od strane nastupajućeg komunističkog totalitarnog režima, ukazuju zapravo na njegovu stvarnu narav čime pored ostalog u potpunosti diskreditiraju postojeće apologete toga nenanaravnog sustava. Vjerodostojni dokazi o brutalnim ponašanjima u mirnodopskim okolnostima vojnih i političkih pobjednika, svjedoče o tada režimu prihvatljivom miješanju dviju strasti, s jedne strane osvetničke, a s druge one revolucionarne. Pritom valja imati na umu kako osvetnička strast u tom ozračju ipak nije bila presudna, zapravo bila je sekundarna, i to naprosto zato jer takva ne bi mogla uopće egzistirati bez režimskog neslužbenog podupirateljstva. U tom kontekstu valja promatrati i problem funkcioniranja poslijeratnog kaznenog logora Jasenovac koji seže duboko u područje prokazivanja nastupajućeg režima i njegovih ideoloških nakana. Stoga je na tom tragu sasvim logično pitanje kojega autori S. Pilić i B. Matković postavljaju glavnom oponentu njihova rada Slavku Goldsteinu, kazavši pritom da bi možda on i „priznao postojanje logora ali ne će nikako priznati ubijanje u logoru. Zašto?“. U nastavku autori navode kako on inzistira na nepostojanju dokumenata, te da su po njemu svjedoci o tim događajima nevjerodostojni, premda se u radu predočavaju dokumenti koji potpuno osporavaju takve tvrdnje. Ovdje se također između ostalog s oponentom polemizira i u svezi njegove tvrdnje kako je u pogledu poslijeratnog funkcioniranja logora Jasenovac riječ o tzv. privremenom logoru, što oponent

koristi u funkciji opravdanja svoje teze o postojanju samo „radne grupe Jasenovac“, a nikako o postojanju logora u sastavu Križnoga puta, premda je istodobno bilo sasvim poznato da je Jasenovac u tom svojstvu doista i bio jedan od brojnih logora Križnoga puta. No ono što mi se u ovome radu čini napose važnim i k tome potpuno razobličava dugogodišnje nametnutu laž o samo jednom razdoblju funkcioniranja logora Jasenovac, i to onom u vremenu trajanja NDH od 1941. do 1945., jest zapravo izneseni podatak o tome kako su se u lipnju 1945., dakle mjesec dana nakon nestanka NDH, pojavili u rijeci Savi brojni leševi što ih je trebalo iz higijenskih i zdravstvenih razloga žurno ukloniti. U pokušajima pojašnjenja toga događaja, kako autori navode, okružnicom NOO za Slavoniju naglašavalo se kako tom riječkom plove brojni leševi fašističkoga zvjerstva, iako su ratna događanja završila gotovo dva mjeseca prije. Stoga su autori postavili sasvim ispravno pitanje koji to zapravo fašisti u tom razdoblju vrše likvidacije i gdje to rade? Nastavili su i narednim pitanjem, kako to da u razdoblju od konca 1944., do svibnja 1945., nije bilo plutajućih leševa u rijeci premda su spomenuti fašisti „navodno mučili, vršili zvjerstva, ubijali i bacali leševe u Savu?“ Iz navedenoga postavlja se opravdana sumnja u stvarne razloge pojave tih leševa, između ostalog i zato jer se njihovo prikupljanje, kako autori navode, obavljalo isključivo na tehničkoj razini što je značilo s prioritetnom nakanom prevencije zdravlja, dakle bez onih popratnih emotivnih nastupanja koja su bila obvezno prisutna prilikom utvrđivanja stvarnih žrtava fašizma. Prema svemu navedenom autori sasvim razvidno upozoravaju na izglednu mogućnost kako su spomenuti leševi svoje putovanje doista mogli započeti u Jasenovcu i takvi s obzirom na vrijeme pojavljivanja u rijeci mogli biti, ne žrtve fašizma, već sasvim izgledno žrtve komunizma.

U radu je pored navedoga predočen još niz dokaza i argumentiranih tvrdnji o poslijeratnom funkcioniranju zarobljeničkoga logora Jasenovac, i događaja s tim u svezi, pa je jednako tako i spomenuto svojedobno svjedočenje Josipa Manolića, koji je od 1946., bio na dužnosti načelnika Odjela za izvršenje kaznenih sankcija u tadašnjem Sekretarijatu za unutrašnje poslove, i priznao postojanje Jasenovca u razdoblju od 1945. do 1948. godine. Ovdje je jednako tako važno naglasiti i činjenicu kako iz vremena jugoslavenskog komunističkog totalitarnog režima, neprikosnoveni politički vođa i dikator Josip Broz, nije za svojega života nikada posjetio područje logora Jasenovac, što otvara mnoga pitanja, pa stoga i napose ona koja sugeriraju da je izgledno znao, ako ne i izravno upravljao događajima koji su obilježili poslijeratno funkcioniranje spomenutoga logora.

Na koncu valja konstatirati kako je ovaj rad doista izuzetno vrijedan prilog rasvjetljavanju značajnoga dijela novije hrvatske prošlosti, premda opterećene tertetom ideoloških predrasuda, ali ipak prošlosti koja pruža sliku, što je za naglasiti, mirnodopskog

vremena u kojemu su nastala stradanja i počinjeni zločini nad pojedincima i skupinama ljudi koji u pravilu nisu imali mogućnosti u legalnim sudskim postupcima dokazati svoju nevinost. Jedanko tako ovdje je važno spomenuti i činjenicu kako su u Jasenovcu za vrijeme trajanja rata stradavali ~~ili~~ otvoreno prokazivani neprijatelji ustaškoga režima, što međutim ne vrijedi za poslijeratno, mirnodopsko razdoblje kada su na tom prostoru živote gubili uglavnom oni koji su bili svjetonazorski i potencijalni politički neistomišljenici, nepočudni elementi određeni po kriterijima komunističkih vlasti. I upravo sve to nepobitno razobličava pravu narav spomenutih totalitarnih režima, bez obzira kojim se plaštoma zaodjevali ili pak kakvom se fasadom pokušavali prekriti.

Zadar, 19. svibnja 2016.

Doc. dr. sc. Zlatko Begonja